

Utkast till

Nordiskt samarbetsprogram för social- och hälsopolitik 2025 – 2030

Höringsversion, Godkänd av Ministerrådet för Social- och hälsopolitik 29.02.2024

Innehåll

1.	Förord.....	3
2.	Inledning.....	4
3.	Bakgrund.....	4
4.	Mål och delmål.....	5
5.	Samarbetsprogrammets utvärdering.....	9

1. Förord

År 2019 antog de nordiska statsministrarna Vår Vision om att Norden år 2030 ska vara världens mest hållbara och integrerade region. Statusuppföljningen av arbetet med visionen från 2023 visar bland annat att vi är på god väg mot en socialt hållbar region präglad av god hälsa, hög sysselsättning, högt förtroende och låg brottslighet.

Det finns dock fortfarande ett antal utmaningar som måste hanteras om Norden ska nå hela vägen. Social- och hälsopolitiken spelar en viktig roll i hanteringen av dessa utmaningar och tillvaratagandet av nya möjligheter.

Sedan visionen antogs har världen förändrats. Vi har genomlevt den största pandemin i modern tid, krig har uppstått i Europa, inflationen i de nordiska länderna har ökat och särskilt mat- och energipriserna har stigit till nivåer som påverkar invånarna varje dag. Samtidigt har vi en demografisk utveckling präglad av en växande befolkning som blir allt äldre.

Som en följd av detta ser vi ett Norden där det finns risk för att vissa målgrupper och områden drabbas särskilt hårt av dessa globala förändringar.

Den åldrande befolkningen kommer i allt högre grad utmana hälso- och välfärdssystemen när fler behöver stöd, samtidigt som arbetskraften och de yngre generationerna minskar. Särskilt glesbefolkade områden är och kommer att fortsätta att vara hårt drabbade.

Trycket på hälso- och välfärdssystemen kombinerat med den ökade inflationen riskerar att skapa ökad social och hälsomässig ojämlikhet i Norden. Det krävs extra insatser för att säkerställa att alla har lika tillgång till välfärdsordningarna och har lika möjlighet att leva sunda och goda liv.

Detta är bara några av de övergripande utmaningarna inom hälso- och socialområdet som de nordiska samhällena står inför. Men lyckligtvis står vi också inför en bred palett av möjliga lösningar, särskilt om vi arbetar nära tillsammans.

I det nordiska samarbetsprogrammet för social- och hälsopolitik adresserar vi därför dessa frågor, och det är vår ambition att de kommande treåriga arbetsplanerna ska fokusera målinriktat på insatser som kan bidra till att hantera och minska omfattningen av dessa utmaningar.

God läsning!

Ordförande, Ministerrådet för social och hälsopolitik Generalsekreterare för Nordiska Ministerrådet

2. Inledning

Samarbetsprogrammet för social- och hälsopolitik beskriver politiska prioriteringar och målsättningar för perioden 2025–2030.

Att säkerställa lika tillgång för alla till välfärdstjänster och konsolidera den universella välfärdsmodellen; att förebygga psykiska besvär, psykisk ohälsa och ofrivillig ensamhet för alla samhällsgrupper; att säkerställa lika möjligheter för alla att leva goda och hälsosamma liv; och att leverera tidiga, förebyggande och hållbara insatser. Det är kärnan i detta samarbetsprogram.

Den nordiska nyttan och mervärdet ska nås genom nära och kontinuerlig nordisk dialog, som stödjer kunskapsdelning och spridning av effektiva insatser över gränserna. När det är möjligt och nödvändigt bör konkreta gemensamt nordiska initiativ eller projekt genomföras.

Nordiska rådet, civilsamhället och övriga relevanta aktörer har varit involverade i utarbetandet av samarbetsprogrammet. Nordiska rådet har lämnat synpunkter både skriftligt och muntligt vid samrådsmöte om samarbetsprogrammet, liksom ett antal andra interna och externa aktörer och intressenter har lämnat synpunkter på programmet.

Samarbetsprogrammet är det styrande dokumentet för all verksamhet under Nordiska ministerrådet för social och hälsopolitik. Samarbetsprogrammet godkändes av Ministerrådet för social- och hälsopolitik den [datum för beslut fylls i] och gäller fram till den 31 december 2030.

Samarbetsprogrammet utgår från uppdraget Nordiska ministerrådet har att bidra till att förverkliga visionen om att till år 2030 göra Norden till världens mest hållbara och integrerade region. Nordiska ministerrådets samtliga ministerråd arbetar för uppnåendet av visionen genom de tre strategiska prioriteringarna: *Ett grönt Norden, ett konkurrenskraftigt Norden och ett socialt hållbart Norden.*

3. Bakgrund

Den nordiska välfärdsmodellen är universell med bärande princip om fri och lika tillgång för alla. Alla invånare i Norden ska ha möjlighet att leva goda och hälsosamma liv, och samtidigt kunna motta god hjälp när behovet uppstår. Norden som region står emellertid inför en rad utmaningar som kräver att Ministerrådet för social- och hälsopolitik arbetar målinriktat och ambitiöst.

Möta de strukturella utmaningar som pressar de nordiska välfärdssystemen

Bristen på arbetskraft, den demografiska utvecklingen samt ökande komplexa behandlingsbehov kräver bättre arbetsmetoder där resurser och kompetenser utnyttjas mest effektivt. Digitala och välfärdsteknologiska lösningar, tidigare och mer riktade förebyggande insatser samt stärkt samarbete över discipliner, specialiseringar och geografi kan bidra till nya och bättre behandlingar. Det finns också behov av en gemensam nordisk syn på hur vi rekryterar, behåller och kontinuerligt vidareutbildar arbetskraften på ett meningsfullt sätt. Ökat samarbete med och stöd till det engagerade civilsamhället bör också vara i fokus.

Öka inkludering, mobilitet och lika möjligheter för alla

Vi ska bibehålla och utveckla Norden som en region med lika möjligheter och rättigheter för alla, hög sysselsättning, sund ekonomi, högt förtroende samt starka välfärds- och hälsovårdssystem. Därför ska vi fortsätta arbeta för att främja lika möjligheter och för att undvika att människor hamnar på efterkälken på grund av socioekonomiska förhållanden, begränsade erbjudanden i glesbefolkade områden samt erbjudanden inom social- och hälsovårdssektorn som kan verka komplexa och svårtillgängliga för den enskilde som söker hjälp. Vi ska samtidigt arbeta för att begränsa ojämlikheten i hälsa. Det folkhälso- och hälsofrämjande arbetet ska därför prioriteras och intensifieras för att skapa förutsättningar för god och lika hälsa i Norden.

Stärka motståndskraften och hållbarheten för en trygg välfärd

Vi ska arbeta mot ett mer motståndskraftigt och hållbart Norden. Ett Norden som är flexibelt och förberett på samhälls- och globala kriser, såsom de vi har mött de senaste åren. Exempelvis utgör klimatkrisen också en hälso-kris och kommer att vara en av utmaningarna för hälso- och omsorgssektorn framöver. Omställning till en hållbar, lågutsläpps- och klimatanpassad hälso- och omsorgssektor ska främjas. De nordiska länderna behöver även pga. det försämrade omvärldsläget stå rustade för höjd beredskap. Norden ska ha en stark och hållbar hälsoberedskap och försörjningstrygghet. Norden ska vara en plats där alla kan känna sig trygga - både fysiskt och socialt, och där fler kan bidra med det de är bra på. När det är relevant ska de omgivande regionerna och övrigt internationellt samarbete tas i beaktande.

Med utgångspunkt i detta ser Nordiska ministerrådet för social- och hälsovårdspolitik följande tre former av insatser som genomgripande relevanta för att genomföra samarbetsprogrammet:

- Förebyggande och tidiga insatser
- Digitalisering och innovativa lösningar
- Civilsamhällssamverkan och -involvering

4. Mål och delmål

För att möta de rådande utmaningarna inom hälso- och socialområdet har Ministerrådet för social- och hälso- och socialpolitik enats om att de gemensamma nordiska insatserna under perioden 2025–2030 ska bidra till följande målsättningar och delmål:

Mål 1: Nordens välfärdsordningar ska vara hållbara, av hög kvalitet och tillgängliga för alla

Om Norden ska bli den mest integrerade, konkurrenskraftiga och socialt hållbara regionen i världen är det nödvändigt att de nordiska välfärdsordningarna ytterligare stärks och rustas för den framtid vi står inför. Fungerande välfärdssystem med lika och rättvis tillgång för alla kommer att bidra till att fler kan uppnå självförsörjning och delta i samhällets gemenskaper - samt till en starkare och mer rättvis samhälle med förbättrad fysisk och psykisk hälsa. Välfärdssystemen måste dock anpassas till den demografiska utvecklingen och organiseras så att behandling och insatser är effektiva, hållbara och framtidssäkrade.

Delmål 1.1: Nordens välfärdsordningar ska vara effektiva, tillgängliga, nära och utgå från ett förebyggande perspektiv med brukaren i centrum.

Endast med lika tillgång till hälso- och socialtjänster - tidigt och när behoven uppstår - och med nära samordning och samarbete över yrkesgränserna inom hälso- och socialsektorn kan vi minska ojämlikheten, stärka sammanhållningen, öka arbetskraftsutbudet och skapa en region som är socialt hållbar. Att ingripa tidigare och erbjuda stöd till alla med behov kräver dock omprövning av behandlingsinsatser och -erbjudanden.

Delmål 1.2: Nordens välfärdsordningar ska vara tillräckligt bemannade och drivas av yrkeskompetent social- och hälsopersonal.

Vi måste säkerställa att det finns tillräckligt med personal inom social- och hälsovårdssektorn, att de har en god arbetsmiljö och effektiva arbetsmetoder. Digital tillgänglighet och andra distanslösningar, flexibla erbjudanden där invånarna i Norden kan få hjälp över gränserna och mer nordiskt kunskapssamarbete kan vara en del av lösningarna.

Delmål 1.3: Norden bör ha en stark gemensam hälsoberedskap, som är motståndskraftig och med en robust och hållbar försörjningstrygghet.

Vi måste vara rustade för de hälsokriser och -katastrofer som eventuellt kan uppstå i framtiden. Covid-19-pandemin har gett oss kunskap som bör användas för att ytterligare stärka det nordiska samarbetet i kriser. Bättre och mer samordnad beredskap när kriser inträffar och konkreta verktyg för nordiskt samarbete om hälsoberedskap kan vara en del av lösningen. Ett folkhälsoperspektiv samt psykisk och psykosocialt stöd bör integreras i hälsoberedskapen.

Delmål 1.4: Användningen av antibiotika bör minskas och medvetenheten om konsekvenserna av överanvändning bör stärkas.

Bekämpning av antimikrobiell resistens (AMR) bör fortsätta och stärkas. AMR är ett av de största hoten mot folkhälsan och möjligheten att i framtiden behandla vanliga infektioner samt använda moderna behandlingsformer som kompletterande terapi och organtransplantation. AMR är dessutom kostnadskrävande både när det gäller människoliv och behandling av resistent infektioner. Ökad medvetenhet om konsekvenserna av överanvändning av antibiotika samt tillgång till ett brett sortiment av antibiotika är en förutsättning för att bedriva en modern sjukvård och att bromsa utvecklingen av resistent bakterier. Dessutom eftersträvas engagemang från miljö- och klimataktörer i kampen mot antibiotikaresistens samt fortsatt samarbete utifrån ett One Health-perspektiv, där fokus på både människors och djurs hälsa, livsmedel och miljö är i centrum. Norden har ett ansvar att öka det globala engagemanget i kampen mot AMR.

Delmål 1.5: Arbetet med att öka tillgången till läkemedel bör stärkas.

De nordiska länderna utgör var för sig relativt små marknader, vilket utmanar inköp av läkemedel och därmed behandlingen av bland annat infektioner, sällsynta och komplexa sjukdomar. Ett närmare nordiskt samarbete om läkemedelsinköp bör öka tillgängligheten för våra marknader. Kunskapsdelning om nya

behandlingsmetoder och kännedom om nya sjukdomar är också en viktig del av att göra god behandling tillgänglig för Nordens patienter.

Mål 2: Norden ska främja god fysisk och psykisk hälsa, välbefinnande och livskvalitet för alla

I Norden ska alla kunna leva goda, självständiga och stabila liv som säkerställer individens goda fysiska och psykiska hälsa. Genom att främja hälsa och förebygga fysisk och psykisk ohälsa står vi starkare som region; färre kommer att behöva hälso- och socialtjänster och fler kommer att kunna bidra aktivt för att säkerställa goda lokalsamhällen och strukturer. Därför måste vi satsa på tidiga, förebyggande och hälsofrämjande insatser för de grupper som står utanför gemenskapen eller kämpar med deltagande på grund av exempelvis funktionsnedsättningar.

Delmål 2.1: Alla ska erbjudas tidiga, förebyggande, hälsofrämjande och relevanta insatser för att minska ojämlikhet i hälsa

En del nordbor påverkas hårt av allvarliga fysiska och psykiska sjukdomar, som uppstår till följd av ohälsosamma levnadsvanor, betydande övervikt och skadligt bruk av alkohol, nikotinprodukter och droger. Behandlingen av dessa sjukdomar är kostsam både för samhället och individen. Därför måste åtgärder vidtas för att förebygga ohälsosamma levnadsvanor, exempelvis i fråga om kost, alkohol- och tobaksvanor, öka tillgängligheten till tidig behandling, med ett specifikt fokus på barn och unga, och stärka folkhälsan generellt. Även de mest sårbara med komplexa behov måste säkerställas lika tillgång till hälso- och sjukvårdstjänster och få stöd utifrån ett skadereducerande perspektiv. För att stärka lika tillgång till behandling och förebyggande av sjukdomar finns också ett behov av ökad kunskap om jämställd hälsa.

Delmål 2.2: Ingen ska kämpa med psykisk sårbarhet eller ofrivillig ensamhet

Allt fler av Nordens unga rapporterar ökande psykisk misstrivsel, ensamhet och en känsla av allmän otillräcklighet. För att stärka framtiden måste vi agera nu för ungdomen. Vi måste lyssna på de unga, undersöka orsakerna till den ökande ohälsan och se var och hur vi kan erbjuda tidigare och bättre stöd. Tidiga insatser kan också bidra till att fånga upp unga som riskerar att hamna utanför utbildning och arbetsmarknad på grund av psykisk sårbarhet. Utöver det är äldre generationer, delar av invandrarbefolkningen, LGBTI-personer¹, personer med funktionsnedsättning, personer i socialt utsatta situationer samt kvinnor och flickor särskilt utsatta för psykisk sårbarhet. Ett bredare fokus på upplevelsen av ofrivillig ensamhet bland de nordiska medborgarna är nödvändigt. Det finns kunskap och möjligheter att minska detta över hela Norden. Den kunskapen bör identifieras, utvecklas och implementeras. I detta arbete är det också nödvändigt med ett särskilt fokus på insatser som syftar till att förebygga självmord.

Delmål 2.3: Ingen ska utsättas för psykiskt eller fysiskt våld och undertryckande

Våld i nära relationer, särskilt begånget av män mot kvinnor, är tyvärr fortfarande ett stort problem i Norden. Alla människor ska kunna känna sig trygga i sina egna hem och nära relationer, även de barn som är involverade. Det är viktigt att upptäcka våld tidigt och arbeta för att de våldsutsatta får den hjälp och

¹ Inom det nordiska samarbetet används förkortningen LGBTI, som är en förkortning av engelskans lesbian, gay, bisexual, trans och intersex

det stöd de behöver. Kunskap om förebyggande och effektiva metoder i förhållande till problemet bör spridas över de nordiska länderna och utvecklingen bör följas noga.

Mål 3: De nordiska samhällena ska rymma och inkludera alla

Vi vet att deltagande - att vara en del av meningsfulla gemenskaper och att kunna bidra och känna sig uppskattad av andra – bidrar till att öka tilliten och är nödvändigt för att trivas på lång sikt. Därför bör ingen stå utanför eller känna sig bortglömd av samhället och relationerna runt omkring dem. Vissa invånare kämpar dock med utanförskap i form av arbetslöshet, geografisk isolering, hemlöshet, låg inkomst eller begränsade möjligheter till deltagande och inkludering på grund av bristande tillgänglighet eller brist på anpassat stöd. Vi måste söka lösningar så att alla grupper kan inkluderas, bidra och uppnå sin fulla potential. Att stärka förtroendet mellan människor och upprätthålla sammanhållningen i samhället är allt viktigare i samhällen med stor diversitet.

Delmål 3.1: Alla ska ha lika möjligheter att leva goda, självständiga liv

Inte alla invånare har idag möjlighet att förverkliga sin fulla potential och klara sig själva. Därför måste vi utveckla fler lättillgängliga digitala lösningar som möjliggör deltagande i exempelvis utbildning, arbete och gemenskaper trots geografiska avstånd och/eller fysisk och psykisk förmåga. Även välfärdsteknologiska lösningar och förstärkta digitala hälso- och socialtjänster är nödvändiga för att kunna ge möjlighet till tidigt stöd och hjälp. Samtidigt måste vi undersöka hur de mest utsatta grupperna, som kämpar med exempelvis hemlöshet, missbruk av droger och alkohol eller andra stora sociala utmaningar, kan få det stöd de behöver.

Delmål 3.2: Alla barn och unga ska få en plats i gemenskapen och lika möjligheter att växa upp i trygghet, stabilitet och med goda framtidsutsikter

De flesta nordiska barn växer lyckligtvis upp under trygga och goda förhållanden. Men en del barn och unga lever i familjer som präglas av exempelvis sociala utmaningar, långvarig låg inkomst, fysiska och psykiska sjukdomar, svag anknytning till arbetsmarknaden eller brott och våld i nära relationer. Dessa barn och unga måste också ges möjlighet att leva goda liv med lika möjligheter till deltagande och utveckling. De levnadsvanor som etableras när barn är små kan påverka hälsan både tidigt och sent i livet. Därför är det centralt att stödja barn i att utveckla sunda levnadsvanor redan i ung ålder. Erfarenheter av att stödja barn och unga i detta avseende måste utvecklas och spridas över Norden.

Delmål 3.3: Alla ska ha möjlighet att delta i meningsfulla och uppbyggande gemenskaper

Alla ska ha möjlighet att vara en del av en meningsfull gemenskap oavsett bakgrund och omständigheter. Inte alla har emellertid denna möjlighet idag. Vissa, till exempel de som lever och bor i glesbefolkade områden, har dålig ekonomi, lever med funktionsnedsättningar eller är psykiskt och socialt utmanade på andra sätt. Vi bör arbeta målmedvetet för att förbättra stödet för att dessa grupper ska kunna delta i gemenskaper, idrottsevenemang, föreningsliv och andra aktiviteter som de drömmer om att vara en del av. Här kan aktörer och initiativ från civilsamhället spela en avgörande roll. Denna roll bör utvecklas ytterligare.

5. Samarbetsprogrammets utvärdering

Samarbetsprogrammet gäller i perioden 2025–2030, men perioden delas upp med treåriga arbetsplaner i perioden 2025–2027 och 2028–2030.

Det genomförs en utvärdering i mitten av perioden, baserat på vilket ministerrådet kan välja att göra justeringar i samarbetsprogrammen samt får input till hur arbetsplanen för den sista perioden bör utformas. Därutöver sker en löpande utvärdering efter bedömning av generalsekreterare och ministerrådet.

Arbetet med att implementera samarbetsprogrammets politik kommer att diskuteras som en fast punkt på möten i Ämbetsmannakommittén för social- och hälsofrågor varje halvår. Här kommer status på påbörjade aktiviteter ges, möjligheter för nya initiativ diskuteras, och beslut tas om det finns områden i samarbetsprogrammet som behöver uppmärksammas.

I samband med varje årsrapport för långvariga initiativ och projekt inom ramen för samarbetsprogrammet kommer det också att analyseras noga om insatserna motsvarar de önskade effekterna, eller om justeringar behövs i arbetet.